

ŽIVA TRADICIJA

Vid Snoj

Za novo rubriko: argumentum et illustratio

Mitološka, mistična, ezoterična tradicija živi. Vendar smemo reči tudi: ta tradicija oživlja. Vrača se in vdira v temeljne koncepcije pojmov, s katerimi poskuša sodobno mišljenje parirati dediščini evropske metafizike. To prav gotovo velja za dekonstrukcijo Jacquesa Derridaja, kakor je v knjigi *Der philosophische Diskurs der Moderne* (Frankfurt 1985; v hrvaškem prevodu: *Filosofski diskurs moderne*, Zagreb 1988, str. 153—175) pokazal Jürgen Habermas.

Derridajevo dekonstrukcijo, ki noče do temeljev destruirati nasledstva racionalne pojmovnosti in priseči na slepi iracionalizem, pač pa dekonstruirati metafizične pojmovne hierarhije tako, da o njih govori s slepimi ulicami in jih privede v racionalno nerešljive aporije, povezuje Habermas s poganjki kabalistične mistično-ezoterične spekulacije. Natančneje rečeno, Habermas vleče vzporednice med pojmom *différance*, s katerim Derrida spodmakne temelj klasičnemu metafizičnemu nasprotju med govorom in pisavo, in *alefom* na drugi strani, se pravi s smislom, katerega je *alefu* v skladu z ugotovitvami zgodovinarja judovske mistike, Gershoma Scholema, prisodila judovska ezoterična tradicija.

Že v talmudistični obravnavi vprašanja o Izraelovem izkustvu pri sprejemanju desetih zapovedi sta se po Scholemu (*Kabbala und ihrer Symbolik*, Frankfurt 1973, str. 46—48) izkristalizirali dve mnenji. Po mnenju nekaterih je Izrael sprejel vse zapovedi prek nenačetelega medija božjega glasu. Po mnenju drugih pa je lahko sprejel le prvi dve zapovedi neposredno iz božjih ust, kajti potem ni več mogel vzdržati silovitosti božjega glasu, medtem ko je kot tolmač tega glasu in kot posrednik zapovedi na prizorišče stopil Mojzes. Vendar so kabalisti zdvomili celo o avtentičnosti prvih besed, ki jih je judovskemu ljudstvu posredoval Mojzes. Rabi Mendel iz Rymnowa je Maimonidove misli v zvezi s tem še izostril. Niti prvi dve zapovedi nista bili neposredno razodeti Izraelovi skupnosti, temveč naj bi po njegovem mnenju ljudstvo slišalo samo tisti *alef*, s katerim se v hebrejski Bibliji začne prva zapoved: »Jaz sem Gospod, tvoj Bog,« tj. *alef* besede '*anochi*, »jaz«, kar vsekakor vzbuja presenečenje, saj

konzontant *alef* v hebrejščini ne uteleša nič drugega kot laringalni nastavek glasu, ki predhaja vokalu na začetku besede. Zato je *alef*, kakor resonira Scholem, tisti element, iz katerega izhaja sleherni artikulirani glas, medtem ko za kabaliste predstavlja »duhovno korenino vseh drugih črk« hebrejske abecede.

Grleni glas *alef*, nepogrešljiv pri tvorjenju vseh drugih artikuliranih glasov, pa je po Habermasu soroden tistemu »a«, ki ostaja nezaznamovan v besedi *différence* (razlika), razločljiv samo s pomočjo pisave v njej kot *différance*. Umetno izpeljani pojem *différance* s tem seveda zadobi nov pomen. Glagol *différer* pomeni »razlikovati, razločevati« in »odlagati, odlašati, premeščati«. *Différance* zveni enako kot *différence*, vendar končnica *-ance* tvori iz osnovnih glagolskih pomenov izpeljanko, ki hkrati pomeni razlikovanje na eni in odlašanje, premeščanje na drugi strani. Na podlagi tega pojma uvršča Derrida sleherni sosledje artikuliranih glasov, s katerimi ima v osnovi opraviti vsak jezikovni sistem, v red jezikovnih znakov, ki je vselej že učinek *différance*, razloke, se pravi efekt gibanja artikulacijske razlike in odlaganja prisotnosti tistega, ki govori ali piše. (Tudi beseda »jaz«, s katero ta, ki govori ali piše, označuje samega sebe, je samo produkt igre razlik, ki poteka v jezikovnem sistemu, ne pa substancialna beseda, ki bi nemara povzemala njegovo prisotnost.)

Logocentrična metafizika je forsirala govor pred pisavo, živo, v govoru izrečeno besedo pred mrtvo črko, ena od bistvenih nalog dekonstrukcije pa je po Derridaju, da razgradi hierarhično nasprotje med govorom in pisavo; če je logocentrizem od Platona naprej razpoznaval v pisavi zgolj mnemotehnično sredstvo, sredstvo za arhiviranje prezentnega miselnega toka, ob katerem se izgublja govorčeva živa prisotnost, potem naj bi govor proizvajal neznakovno strukturo zlitosti govorca s tem, kar govori. Slepilo zlitosti govorca z govorenim Derrida v *La voix et le phénomène* (Paris 1967; v slovenskem prevodu: *Glas in fenomen*, Ljubljana 1988, str. 82) opisuje takole: »Moje besede so 'žive', ker je videti, kakor da me ne zapuščajo: ne padajo iz mene, ne zapuščajo mojega diha, ne bežijo v vidno oddaljenost; videti je, kot da mi nikoli ne prenehajo pripadati, mi biti na voljo 'brez posrednika'.« Omenjeno hierarhijo, v kateri gre pisavi mesto parazitarnega način reprezentacije oziroma izpeljane oblike govora, Derrida torej subvertira tako, da govor kot zaporedju artikuliranih, v besede združenih glasov pripiše modus znakovnosti, se pravi, da ga prikaže kot neko drugo obliko pisave. Vse to ga privede k novemu pojmu pisave: *archi-écriture* ki je brezprizivni pogoj govora in obenem pisave. »Govorjena pisava in grafična pisava« (Jonathan Culler) sta pravzaprav samo podvrsti te arhi- ali Proto-pisave.

Ko Habermas identificira *alef* rabija Mendla kot inspirativni vir za oblikovanje dekonstrukcionističnega pojma *différance*, pa gre pri tem še dlje, saj namigne na presenetljivo ujemanje Derridajevega razumevanja prapisave s kabalističnim razumevanjem pisne *Tore*. Pisna *Tora*, *Tora* v sedanjem stanju, velja pri kabalistih le za prevod božje besede v človeški jezik, se pravi: za prevod po božji luči emaniranih spiritualnih črk v črkovne kombinacije materialne abecede.

Pisna *Tora*, kakor jo je razumelo nekabalistično rabinsko judovstvo, je za kabaliste samo prevod *Tore* v absolutnem smislu: *Tori* v človeškem jeziku nasploh pripada status ustne *Tore*, neke necelovite in v eshatološki perspektivi pomanjkljive interpretacije. *Tora* v absolutnem smislu, ki mora skozi filter človeške artikulacije, je zato od vsega začetka zastrta *Tora*, *Tora* v svoji zemeljski preobleki, od koder je mogoče potegniti tale sklep, ki je še kako relevanten za Derridajevo navezovanje na spekulativne potenciale judovske mistike: tako kot sta govor in pisava samo produkt igre razlik v procesu artikulacije in na ta način derivat nerealizabilne in nezgrabljive prapisave, tako je tudi ustna *Tora* (kanonsko pojmovana ustna in obenem pisna *Tora*, *Tora* v človeškem jeziku nasploh) le nepopolna materialna transkripcija in interpretacija prvotne pisne *Tore*, ugle dane v absolutnem smislu.

Tekst, ki ga objavljamo v nadaljevanju, je vzet iz že omenjene Scholemove knjige, podrobneje pa razlaga prav spremembe, ki jih je kabala vnesla v tradicionalne judovske poglede na *Toro*. Zdi se, da Scholemov tekst, tako kot nekateri drugi njegovi komentarji k judovski mistiki, priča o aktualnosti tiste forme spekulativnega mišljenja, ki si jo je trda smer evropske metafizike prizadevala izobčiti iz občega kulturnozgodovinskega spomina.

Bržkone je ta tekst prikladen tudi za to, da odpre novo rubriko z naslovom *Živa tradicija*, v kateri bo revija *Literatura* v prihodnje objavljala tekste, ki posegajo v zakladnico širše — ne samo evropske — mitološke, religiozne, mistične, ezoterične in etnološko-antropološke tradicije, razen tega pa se gibljejo znotraj referencialnega okvira, kakršnega tvorijo protoliterarni ali že kar literaturi inheretni elementi, kot so tišina, zvok, glas, beseda, govor, črka, duh, pisava itd. To bi nemara utegnilo poglobiti naše razumevanje literature.